

פשוט
לעורר
השראה

שיעור
אחר

שיעור
ביחד

יום שיעור
אחר

שיעור
לדרך

שיעור
מהבית

סיור בבית משפט

תכנית העשרה זו נכתבה על ידי עמותת שיעור אחר, הפועלת להעצמת תלמידים ולקידום מעורבות של הציבור הישראלי במערכת החינוך. את השיעורים מעבירים בבתי הספר מתנדבים בעלי זיקה לתחום הלימודים, בהנחית צוות העמותה. על מנת לעשות שימוש אחר בתכנית אנא פנו אלינו.

הצעה לסיור בבית המשפט

תודתנו לעו"ד ענבל זוהר ממשרד עו"ד מ. זליגמן על הרעיון וסיוע בכתיבת חלק זה.

מטרות

1. התלמידים יבינו את ההבדל הן מבחינת הסמכות העניינית והן מבחינת הסמכות המקומית בין בתי המשפט השונים.
2. התלמידים יחוו את אופן התנהלות ההליך המשפטי ובעלי התפקידים, לרבות חוויותיהם של הנאשם, התובע, העדים, עורכי הדין, והשופט.
3. התלמידים יבחנו את אופן קבלת ההחלטות באולם בית המשפט.

הכנה

1. יש לתאם מראש מתנדב (עדיף עו"ד העוסק בליטיגציה) האחראי על הסיור, וכן מספר מתנדבים מספק לליווי הכיתה בקבוצות של כ-6-8 תלמידים.
2. מדבקות משרדיות לכתיבת שמות התלמידים בסבב היכרות
3. אפשרי – פרס קטן (שוקולד/סוכריה וכדומה) לעונים נכונה על "חידות" שישאלו
4. דפי וכלי כתיבה

הערות

חלק זה נועד להיכרות עם מערכת בתי המשפט, הוא מסכם ומשלים את החומר שנלמד בשיעורים בכיתה ולכן חשוב לאפשר מקום לתלמידים ליישם את הידע שלמדו במהלך השנה. בנוסף חשוב לדון עם התלמידים על דרכי התנהלות נאותה במהלך הביקור.

שיעור הכנה לסיור בבית משפט (אופציה להעברה ע"י מורה או מתנדב מראש, ניתן להעביר גם כפתיח ביום הסיור); 15-30 דקות

1. מה תפקיד בתי המשפט השונים בישראל?

- יש להזכיר לתלמידים את ערכאות בתי המשפט כפי שלמדו אותן בקורס, ולהסביר להם לאיזו מהערכאות נגיע. המסר העיקרי צריך להיות שהמשפט מקיף ממש את כל תחומי החיים.
- בית משפט העליון** משמש כערכאת הערעור העליונה וכן כבית משפט גבוה לצדק, בו הוא שומע עתירות נגד המדינה, הממשלה, הכנסת, בתי דין לעבודה ובתי דין צבאיים.
- בית משפט מחוזי** דן בכל מקרה שאינו בסמכות בית משפט השלום או בית דין אחר וכן בערעורים של פסקי דין של בית משפט השלום. משמש גם כ**בית דין מנהלי** - בבתי משפט מחוזיים שתפקידם לדון בעניינים שהועברו לסמכותם, במטרה להפחית מהעומס הרב המוטל על כתפיו של בית המשפט עליון ולכן מכונים גם בג"ץ קטן.
- בית משפט השלום** הערכאה הנמוכה ביותר, מהווה ערכאה ראשונה לרוב הסכסוכים האזרחיים והפליליים. דן בעבירות שערך פחות מ-2.5 מיליון ₪, ועבירות שעונשן עד 7 שנות מאסר. כולל בתוכו את -
- **בית משפט לענייני משפחה** הכוונה היא לבית משפט השלום המשמש לדיונים בענייני משפחה על פי חוק מתאים. בסמכותו לתת פתרון לסך הבעיות המתעוררות בעת סכסוך משפחתי, הכוללות נושאים כלכליים, הסדרי גירושין, הסדרי ראייה ועוד.
 - **בית משפט לתביעות קטנות** בית משפט אשר מוסמך לדון בתיקים אזרחיים בהם הסכום שבמחלוקת עד 30,000 ש"ח. בית משפט זה מאופיין בדרך כלל בהליך משפט קצר באופן יחסי ולצדדים בו אסור להיות מיוצגים על ידי עורכי דין.
 - **בית משפט לעניינים מקומיים** בית משפט השלום הדן בעבירות שנעשו בניגוד לחוקי עזר של רשות מקומית.
 - בית משפט לתעבורה: יושבים בו שופטים מקצועיים המנהלים תיקים בתחום התעבורה, נהיגה ורכב.

לצד מערכת בתי המשפט קיימים במדינת ישראל בתי דין העוסקים בעניינים ספציפיים, שהחוק מעניק להם סמכות ייחודית בעניינים מסוימים. בתי דין אלו אינם חלק ממערכת בתי המשפט, ולהם מערכות חוקים והליכים מיוחדים להם.

- **בתי דין דתיים** בחוקי מדינת ישראל ניתנת לבתי הדין הרבניים סמכות שיפוט בלעדית בנושאי הנישואין והגירושין של בני הדת היהודית, סמכויות בדיני אישות בתנאים מסוימים, ובכלל זה גם גירור.
- **בתי דין לעבודה** עוסקים בתחום יחסי העבודה בישראל. התובעים הם עובדים או מעבידים, והתביעות הן בנושאים: תנאי עבודה, פיטורין, תאונות עבודה, הסכמי עבודה וכן תביעות שקשורות במוסד הביטוח לאומי.
- **בתי דין צבאיים** פועלים באזור יהודה ושומרון, באזורים בהם לא הוחל החוק הישראלי. ייעודו לאכוף חוק וסדר, על ידי שיפוט נאשמים בביצוע עבירות ביטחוניות או עבירות פליליות אחרות.
- **בית משפט לנוער** עוסק בהגנה, אבחון, טיפול, שיקום, שפיטה וענישה של קטינים מלידתם ועד בגרותם. כל הדיונים בבית ממשפט זה מתקיימים בדלתיים סגורות, וקיים חיסיון מלא על כל הנוגע להם, אלא אם כן התיר בית המשפט את פרסומם.

2. **נקודה למחשבה** נניח ואני מגיש תביעה לבימ"ש שלום והיא נדחתה, אז אני מגיש ערעור לבימ"ש מחוזי – האם אני יכול להגיש ערעור גם לבימ"ש העליון? אפשר לתת להם להעלות השערות ולהסביר להם שכשמדובר בערעור ב"גלגול שלישי" אז כבר אני חייב לבקש רשות מבית המשפט העליון להגיש אותו ואני לא יכול על דעת עצמי.

3. **אם נניח אני רוצה להגיש תביעה כנגד מישהו – איך אני יודע היכן להגיש אותה?**

איך מחליטים לאן להגיש תביעה – למחוזי, לשלום או אולי לבית משפט אחר? מה לדעתכם השיקולים שאני שוקל כדי להחליט איפה להגיש אותה? תשובות אפשריות: לפי מקום המגורים, לפי מקום התרחשות המקרה שבגללו אני מגיש תביעה, סכום התביעה, השופט. הסבירו שבין בתי המשפט ניתן להעלות כמה הבדלים כגון הבדלי הסמכויות עליהם דיברנו (למשל, כיוון שהעונש על רצח הוא מעל 7 שנים, לא יוכל בית משפט השלום לדון בו). הבדל משמעותי נוסף הוא מומחיות - בתי משפט מסוימים עוסקים בנושאים מסוימים משום שהם דורשים מומחיות מיוחדת מהמשפט הכללי, דוגמת שופט נוער שיש לו בנוסף להכשרה המשפטית גם הכשרה טיפולית כלשהי.

4. **שאלו את התלמידים לגבי המקרים הבאים. תנו להם לנחש מה עשוי להיות בית המשפט המתאים:**

- אם לדעתי קיבלתי דו"ח תנועה שלא בצדק- למי עליי לפנות?
- אם אני חושב שמגיעים לי פיצויים ממקום עבודתי אך הבוס מסרב לתת לי?
- אם הזמנתי מנגר עבודה שלדעתי הוא עשה בצורה מחפירה ולא עמד בתנאי החוזה שלנו?
- אם אני בן 14 ועברתי על החוק?
- אם נפרדתי מבן זוגי ואנחנו רבים על חלוקת הרכוש בינינו?

5. **אם כך, יש הבדלי סמכות ומומחיות בין בתי המשפט השונים, אך בפועל יש ביניהם הבדלים נוספים. למשל:**

- לעיתים בית משפט השלום נבנה בקומה נמוכה יותר מבית המשפט המחוזי. מדוע? (כדי לסמל את מעמדם ואת הבדלי המעמדות ביניהם)
- האם לדעתכם עורכי הדין לובשים גלימות בשני בתי המשפט? אם לא, האם תוכלו לנחש היכן כן והיכן לא? (במחוזי ובעליון שנחשבים ערכאות גבוהות יותר, ילבשו עורכי הדין גלימות).
- האם לדעתכם בשני בתי המשפט יושב אותו מספר שופטים? מדוע? (בשניהם לרוב יושב שופט אחד ורק לעיתים הרכב של 3, זאת בניגוד לעליון, בו תמיד ישבו 3 שופטים ובמקרים מיוחדים 5, 7, 11 ואפילו 13)
- באילו מקרים יושבו בשלום ובמחוזי 3 שופטים? (במקרים החמורים- למשל, במחוזי במקרה של רצח או כאשר בית המשפט המחוזי משמש כבית משפט לערעורים- תוכלו לחשוב מדוע?)
- מדוע לדעתם הרכבי שופטים הם תמיד מספר אי זוגי?

6. **שאלות לשופט** - יש לוודא עם רכז/ת העמותה האם תתקיים שיחה עם שופט במהלך הסיור, שיחה כזו אינה מתאפשרת בכל סיור ובכל בתי המשפט. **במידה וכן, חשוב להכין עם התלמידים שאלות לשיחה זו** כדי לוודא כי ינצלו בצורה טובה וכן מכובדת את המעמד. מומלץ כי המחנכת תרשום את השאלות ובמידה והתלמידים יתביישו בעת השיחה, תוכל לשאול את השאלות בשמם ולהזכיר להם.

ספרו לתלמידים כי במהלך הסיור ניפגש לשיחה עם שופט. בקשו מהם לחשוב מה הם היו רוצים לשאול את השופט וחלקו להם דפים וכלי כתיבה על מנת שיכתבו 2 שאלות שהיו רוצים לשאול. אספו את הפתקים עם השאלות והקריאו אותם במליאה. בחרו מתוך כל השאלות 5 שאלות לשאול את השופט והחליטו מראש איזה תלמיד ישאל כל שאלה – מומלץ לבחור תלמידים שלא משתתפים בדרך כלל בפעילות, על מנת להעצים ולחזק אותם.

שאלות לדוגמא:

האם תמיד חלם להיות שופט?

האם אוהב את עבודתו?

כיצד הוא מקבל החלטות?

כיצד הוא/היא יודעים עם עד משקר?

מה שעות העבודה של שופט?

איך מגיע אדם להיות שופט?

כמה שופטות נשים יש? בכמה ערכאות?

האם אפשר לעקוב אחריו/אחריה בפייסבוק או אינסטגרם?

בכמה תיקים הוא/היא מטפלים ביום?

הסיור (מהלך ההדרכה בבית המשפט)

א. פתיחה

1. יש להסביר לתלמידים את מהלך הסיור ומה צופה להם היום –

נפתח את הסיור פה, ונתעכב רגע כדי להבין למה קיימים בתי משפט, למה מעניין לנו לבוא ולראות מה קורה בבית המשפט, ומה צפוי לנו בסיור היום. לאחר מכן, נתחלק לקבוצות, וכל קבוצה תיכנס ל-2-3 דיונים. בזמן הדיונים עלינו להיות בשקט מוחלט ולא להפריע להתנהלות ביהמ"ש, אך ביציאה מכל דיון נדבר על מה שראינו. לבסוף, נקיים שיחה עם השופט _____, ולאחר מכן נסכם את היום וניפרד מכם.

נקודות חשובות לחלק זה:

- יש לוודא עם רכז/ת העמותה האם אכן מתקיימת שיחה עם שופט – הדבר לא מתאפשר בכל סיור ובכל בתי המשפט
- במידה ומתקיימת שיחה עם שופט, זה המקום גם לוודא שהתלמידים הכינו שאלות, ואם זה לא קרה, יש לסייע להם לחשוב על שאלות בשיחות עימם בין הדיונים.
- במידה ומתקיים באותו יום גם סיור למשרד, יש לציין זאת גם כן, וכן יש ציין אם מתקיימת שיחה עם בכיר במשרד.

2. אנחנו נמצאים היום בבית המשפט. מי יכול לומר לי מה זה המקום הזה? מדוע הוא קיים?

לכל קבוצה של אנשים – משפחה, כתה, בית ספר – יש כללים משלה. הכללים קובעים מה מותר לעשות, ומה אסור לעשות. לאחר שקובעים את הכללים – חייבים לנהוג לפיהם. גם מדינה היא קבוצה, קבוצה גדולה של אנשים, וגם במדינה קובעים כללים.

3. למה צריך כללים?

אילו חיינו על אי בודד אולי בכלל לא היינו זקוקים לכללים. היינו עושים רק מה שאנחנו רוצים, ולאף אחד זה לא היה מפריע. אבל... כשחיים יחד בחברה צריכים כללים שיקבעו לכולם מה מותר ומה אסור. למעשה הכללים עוזרים לאנשים לחיות יחד:

- הם יוצרים סדר וארגון.
- הם שומרים על שוויון ועל צדק.
- הם שומרים על הזכויות שלנו.
- הם עוזרים לנו להתמודד עם בעיות שונות.

4. **לכללים שהמדינה קובעת קוראים חוקים.** כל תושבי המדינה חייבים לקיים את חוקי המדינה. כל מדינה קובעת את החוקים שלה. חלק מהחוקים קיימים ברב המדינות. למשל, החוקים שקובעים שאסור לגנוב ואסור להרוג. החוקים עוזרים ונחוצים לנו, **מה עושים במקרה שאדם לא שומר על החוקים?**

5. החברה חייבת להציע פתרון למקרים בהם פוגעים בחוקים, פוגעים בזכויות. לי כאזרח צריכה להיות דרך מוסדרת לפעול כאשר פוגעים בי או ברכוש שלי, לשם כך יש את בתי המשפט. כמו שבכיתה, אם תלמיד פוגע בתלמיד אחר המורה או המנהל מוסמכים לטפל בכך.

6. **במידה ולא התקיים שיעור הכנה על-ידי המורה או המתנדבים,** חשוב להזכיר את ערכאות ביהמ"ש כמפורט לעיל במערך ההכנה לסיור. **בכל מקרה, חשוב לוודא כי התלמידים מבינים לאיזו ערכאה הם מגיעים,** וכי הכינו שאלות לשופט בידה ומתקיימת שיחה עם שופט.

7. **עוד הערות לגבי מבנה בית המשפט שכדאי לשתף בהן את התלמידים במהלך הסיור:**

- מאחורי אולמות הדיונים אליהם נכנס בהמשך יש מסדרונות שנועדו לשופטים בלבד על מנת שאלו לא יפגשו עם עורכי הדין או עם התובעים/הנתבעים/העדים, לשמור על כבוד השופטים ולהגן עליהם (ניתן להזכיר את מקרה רצח השופט עדי ארז"ל).
- בקומה התחתונה ישנם חדרי מעצר שם מחכים עצורים לפני המשפט (אפשר להראות בהמשך את ה"דלתות הנסתרות" שמהם מגיחים הנאשמים אל אולמות המשפט). בחלק מבתי המשפט ניתן לדבר עם אנשי המשמר ולבקש להיכנס לחדר הבקרה שם הם יכולים לראות את המצלמות שמראות את המסדרונות.
- הפנו את תשומת ליבם למבנה אולם בית המשפט (ההפרדה בין שני הצדדים, הגובה בו יושב השופט, והסמלים מאחורי כס השופטים בלעדיהם לא יתקיים משפט: דגל המדינה וסמל המדינה....).
- בכל פעם שעורך דין יוצא מאולם דיונים הוא יוצא כאשר פניו אל השופט וגבו אל הדלת כסימן של כבוד.
- הפנו את תשומת לב הילדים לשפה בה משתמשים עורכי הדין זה כלפי זה ועת פנייתם לשופט.

8. נצא עכשיו לסיור באולמות הדיון השונים. אל תשכחו כי אנו אורחים בכל דיון וכי **יש לשמור על כללי ההתנהגות הקפדניים ביותר** - הישארו יחד בקבוצה ובתוך הדיונים לא מדברים, שותים או אוכלים. כמו כן, אסור לצלם או להוציא טלפונים ניידים ויש לגשת לשירותים לפני הכניסה לאולם, כי לא תינתן רשות לצאת באמצע דיון.

ב. כניסה לאולמות

- **לפני הכניסה לדיונים** כדאי שמתנדב יכנס לרגע פנימה לבד, יבין במהירות על מה מדובר פחות או יותר, יצא ויסביר לתלמידים קודם לכניסתם על הנושא, הדילמה, מי כרגע טוען ומה תפקידו וכו'.
- כמו כן, לפני הכניסה:

- כבר בשלב זה להכין את התלמידים לכך שהם **עשויים לשבת בדיון ולא להבין משהו או שזה יישמע להם ממש משעמם** – עבור הצדדים הנדונים זה לפעמים ממש מעמד חורף גורלות (גם בהליכים אזרחיים!) ומלחיץ. זה זמן גורלי לאנשים שנמצאים שם וגם מסיבה זו יש לכבד את המקום.
- **יש להסביר לתלמידים מה המבנה הצפוי:** מי יושב איפה; לתת להם שאלות למחשבה – איפה יושב השופט ולמה? (מבחינת הגובה), איך כינו עוה"ד האחד את השני; איך הם מכנים את השופט? איך אנשים יוצאים מהאולם? (בהליכה לאחור וקידה קטנה לשופט לפני היציאה), מה לובשים עוה"ד (אפשר להסביר באילו ערכאות לובשים גלימה...).

- **ביציאה מכל דיון, קחו כמה דקות ושוחחו עם הילדים על מה שראו, שאלו מה הבינו מה דעתם. במקרים של משפטים פיליניים דרמטיים בדקו איך הם מרגישים ותמיד הסבירו את המתרחש. שאלו אותם אם יש להם שאלות, או אם קרה משהו שלא הבינו.**
- **במידה ואחד האולמות ריק, זו הזדמנות פז להסביר לתלמידים בצורה ברורה (ולא בלחישות...) על מבנה אולם ביהמ"ש: מי עומד/יושב איפה, מאיפה נכנסים העצורים/נאשמים, מאיפה השופט, למה הוא יושב גבוה מכולם וכו'.** זו גם הזדמנות לתת לתלמידים עצמם לחוש כיצד זה מרגיש לעמוד ליד שולחנות עוה"ד ולטעון... זה כיף!
- **ראו למטה טיפים נוספים לניהול הסיור בין הדיונים, תחת "ד. טיפים לסיור מוצלח"**

ג. סיכום

לסיכום, חשוב לשאול את התלמידים מה למדו ומה הם לוקחים מהסיור – האם רואים את עצמם יום אחד במקום של עורכי הדין, או השופט? האם גילו דברים שלא ידעו על בית המשפט? האם חשבו שבית המשפט הוא מקום מרשים? מדוע הם חושבים שמותר היה לנו פשוט להיכנס ולראות את הדיונים שראינו? (שאלה שמזמינה דיון לבוגרים על פרטיות הנאשמים והתובעים, מול החשיבות של שקיפות בתהליך וכי הצדק צריך להיראות) בנוסף, חשוב להזכיר לתלמידים במספר מילים מה ראינו, לשבח אותם על התנהגותם, ולסכם – אנחנו שמחים מאוד שהצטרפתם אלינו לסיור, אחרי שאירחתם אותנו במשך כל החודשים האחרונים בכיתה שלכם, שמחנו להזמין אתכם לראות את זירת הפעילות שלנו. מקווים שלמדתם קצת על יותר על ההליך המשפטי, על הזמן, המחשבה והמאמץ שעורכי הדין והשופטים משקיעים בכל מקרה ומקרה. ומקווים לפגוש אתכם פה בעתיד בתור עורכי דין ושופטים.

ד. טיפים לסיור מוצלח

1. **היכרות של המתנדב והקבוצה כל מתנדב פותח ראשית בהיכרות עם התלמידים (נשמע טריוויאלי, אך זה לא. מניסיונו, מרבית המתנדבים מזדרזים לעלות לאולמות).**
2. **בחירת דיונים** ישנם בתי משפט בהם הנציג המלווה את הסיור דואג לבחירת אולמות הדיונים אליהם ניתן להיכנס, אך במקומות שאין נציג מלווה, לפני הכניסה לבית המשפט עם התלמידים, מומלץ מאד לבדוק ולנסות לראות איפה צפויים דיונים מעניינים, לעיתים ניתן לקבל את לוח הדיונים ממזכירות בית המשפט (כמובן שהתלמידים מעדיפים תמיד להכנס לדיון פלילי, אך גם דיונים אזרחיים יכולים להיות מרתקים עבורם, אם מתווכים את זה נכון ומסבירים להם מראש מה הנושא).
3. **בזמן הדיון באולם** חשוב מאוד שהתלמידים ישמרו על השקט, לא ישתו/יאכלו, לא יתעסקו בניידים, וכדאי לבדוק את אפשרות השארת התיקים מחוץ לאולם. לפני הכניסה הזכירו כי במידה ויעלה במשפט משהו לא מובן, שיזכרו את השאלה ולאחר מכן ננסה לענות עליה מחוץ לאולם. כדאי להיכנס לשניים-שלושה אולמות במהלך הדיון (אלא אם התמזל מזלכם ליפול על דיון מרתק).
4. **דיון בדלתיים סגורות** אם רואים שלט – "דיון בדלתיים סגורות" – כדאי להתעכב על נושא פומביות הדיונים לעומת דיוני "דלתיים סגורות". לשאול אותם מתי לדעתם על דיון צריך להיות סגור בפני הציבור? ולמה בכלל רוב הדיונים פתוחים לציבור? זהו מקום לשיח בנושא פרטיות מול שקיפות וצדק שצריך להיראות. חשוב מאד לציין את הנושא של משפט נוער – כל דבר שקשור בקטינים אסור בפרסום.
5. **שלום/מחוזי** במקומות בהם קיימים גם בית משפט מחוזי וגם שלום, חשוב לדעת שפעמים רבות דווקא בשלום יש דיונים מעניינים יותר. במקומות בהם בית המשפט מאשר, ניתן לעבור בין שתי הערכאות אך כאמור מומלץ לבדוק מראש לאיזה אולם אתם הולכים, וכמובן להתחיל בשלום ואז לעבור למחוזי.
6. **חוויות אישיות** התלמידים מאוד אוהבים לשמוע חוויות אישיות מהתנסויות בבימ"ש, שלכם או של עו"ד שעובדים איתכם.
7. **מסר שחשוב שהילדים יצאו איתו** בין אם ביקרתם עם הילדים בבית המשפט המחוזי, שלום, עליון, מקומי או מרוחק יותר, חשוב שהתלמידים יבינו כי השופטים אינם מחליטים ברגע. הם מקדישים זמן רב, שוקדים, לומדים כל תחום,

בודקים מה היה במקומות אחרים בעולם וכו'. מסר זה חשוב הן לצורך הגברת אמון התלמידים במערכת המשפט והן כהעברת מסר חינוכי כנגד 'שליפה מהמותן' במצבי קונפליקט אליהם חשופים או שותפים התלמידים.

8. **סיור במשרד** במידה ומתוכנן סיור למשרד מיד לאחר הסיור לביהמ"ש, חשוב לתת לתלמידים הפסקה ברחבת ביהמ"ש לפני המעבר למשרד. בשלב זה חשוב לשבח את התנהגות התלמידים בביהמ"ש ולהזכיר לתלמידים שהסיור במשרד מתבצע במהלך שעות העבודה וכי חשוב מאוד לשמור על השקט ולהתנהג בצורה מכובדת.